

L. V. Wellner

PTOLEMAIOVCI

Z MAKEDONSKÝCH HOR NA TRŮN FARAONŮ

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

P T O L E M A I O V C I

Z MAKEDONSKÝCH HOR NA TRŮN FARAONŮ

NAKLADATELSTVÍ
ÉPOCHA

L. V. Wellner

PTOLEMAIOVCI

Z MAKEDONSKÝCH HOR
NA TRŮN
FARAONŮ

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Foto na přední předsádce: Ptolemaios VIII. Euergetés před bohem Sobkem a bohyní Hathor či Eset na reliéfu v Ombu (Kom Ombo).

Foto na frontispisu: Ptolemaios II. Filadelfos, Arsinoé II. Filadelfos a ptolemaiovská princezna.

Foto na zadní předsádce: Pohled do chrámu v Dendeře.

Luděk V. Wellner: Ptolemaiovci. Z makedonských hor na trůn faraonů

Text © Luděk V. Wellner, 2011

Photographs © Luděk V. Wellner, Český egyptologický ústav FFUK

(Milan Zemina, Veronika Dulíková, Jolana Malátková)

a Ústav pro klasickou archeologii FFUK, 2011

Cover and Layout © Zbyněk Hraha, 2011

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha, 2011

ISBN 978-80-7425-070-5

PŘEDMLUVA

Kniha Ing. Ludka Wellnera, spisovatele a zaujatého milovníka starověké historie, uvádí čtenáře do doby před více než dvěma tisíci lety, do světa ptolemaiovského Egypta. Epocha stavitelů pyramid je tenkrát již dávnou minulostí, rozsáhlá říše velkého vojevůdce a dobyvatele Alexandra Makedonského se po jeho smrti rozpadá a o dědictví po něm se ucházejí ambiciózní nástupci. To egyptské připadne Alexandrovu generálovi a blízkému příteli Ptolemaiovi a díky němu se starobylá země na Nilu stane na tři sta let državou a osudem jeho potomků.

Když v roce 323 př. Kr. Alexandr III. Veliký zemřel, zanechal rozlehlou říši, jež nebyla jednotná a soudržná. Byl to spíše konglomerát okupovaných území, který se posléze rozpadl na několik částí, mezi nimiž přirozeně dominovaly Egypt, Babylónie, Malá Asie a Makedonie. Mezi Alexandrovými nástupci – diadochy se rozpoutal letitý spor vedený nezřídka vojenskými prostředky o to, kdo uchvátí větší a lepší díl alexandrovského impéria. Ptolemaios s vynaložením veškerého diplomatického umu a válečných schopností získal Egypt. Byl si byl vědom jeho obrovského bohatství, představovaného zlatem a dalšími surovinami, ale zejména žírnou černou půdou, která byla rok co rok zúrodnována nilskými záplavami. Egypt byl důležitou oblastí s velkým strategickým a hospodářským potenciálem, jejíž význam ve východním Středomoří trval. A hlavní město Alexandrie mělo nejlepší předpoklady ujmout se role centra kultury, vzdělanosti a obchodu tehdejšího světa.

Ptolemaios I. Sótér, syn Lágův, se stal zakladatelem poslední velké starověké dynastie. Jeho nástupci pokračovali v jeho stopách a významně ovlivňovali politickou situaci v okolních oblastech a zasahovali i do událostí v Řecku. Tyto poměry se postupně měnily ve 3. a především ve 2. století př. Kr., kdy

byl Egypt zmítán vnitřními spory o moc. A ty zavinily, že jeho mezinárodní politická pozice zeslábla. Stále intenzivněji se prosazoval rostoucí vliv Říma. Snaha o posílení vlastních pozic vedla Ptolemaiovice ke sblížení s touto velmocí a tento proces byl plný zvratů na mocenské šachovnici. V tomto duelu slavil nakonec úspěch energičtější a dynamičtější Řím, přestože se mu v samotném závěru do cesty postavila síla z nejmocnějších – ženská krása a lest. Vnadná, chytrá a vzdělaná Kleopatra VII., nejslavnější panovnice na egyptském trůně, dokázala usměrňovat římskou politiku ve svůj, tedy egyptský prospěch, když proti svým římským soupeřům Caesarovi a po něm pak Marku Antoniovovi použila svých, tedy ženských zbraní. Ani ta však nedokázala odolat římské přesile a po osudné bitvě u Aktia roku 31 př. Kr. nastalo pro Egypt nové období.

Období hellénismu, v němž se ptolemaiovské osudy odehrávají, patří k převratným epochám starověkého světa, kdy se překvapivým způsobem snoubí a prolínají kulturní i společenské trendy a tradice středomořského světa s asijskými. Dochází k šíření řecké kultury, životního stylu a přeneseně i společenských struktur do dosud nepoznaných a vzdálených oblastí centrální Asie a Indie. Kontakt s řeckým a makedonským světem neminul ani starobylé a tradiční oblasti Předního východu a Egypta a jeho působením se tam rozvinul specifický výtvarný styl vycházející z tradice klasického řeckého období, obohacený místními prvky. O těchto skutečnostech jsme dobře informováni nejen ze zpráv starověkých autorů, ale i z výsledků archeologických výzkumů. Početné fragmenty psaných textů na keramice i organických materiálech, které se v příznivém pouštním prostředí dobře dochovaly, pak představují jeden z nejkvalitnějších informačních zdrojů pro toto období. Tehdy se úředním jazykem v Egyptě stala řečtina, pod řeckým vlivem bylo také uspořádáno správní a politické členění. Řekové rovněž přinesli do Egypta peněžní platební systém, který nahradil do té doby nejrozšířenější způsob směnného obchodu. Pro samotný řecký svět znamenala tato skutečnost plodnou konfrontaci s velkými tradičními kulturami, kterým do té doby nebyl vždy rovnocenným partnerem.

Ptolemaiovcí patřili bezesporu k nejúspěšnějším pokračovatelům odkazu Alexandra Velikého a také mezi ty, kdo rozpínavé moci Říma odolávali nejdéle. Jejich vláda přinesla i velký rozmach stavební a umělecké činnosti

v zemi. Inspirováni dávnými staviteli pyramid chtěli být i ptolemaiovští panovníci žijícími bohy na zemi a zajistit si věčnou slávu. Po vzoru staroegyptských chrámů vznikaly nové chrámy a svatyně, které dodnes můžeme obdivovat po celém Egyptě.

Ptolemaiovský Egypt se dlouho netěšil zájmu badatelů. Až teprve v polovině 19. století, s vlnou romantiky znovu objeňované hellénistické epochy, zaměří svou pozornost i na tuto specifickou dobu. Kniha Ludka Wellnera je v našich podmínkách v tomto směru knihou průkopnickou. Obsahuje podivuhodné příběhy třinácti egyptských vladařů a panovnic od Ptolemaia I. až po Octaviana Augusta, který v r. 29 př. Kr. připojil Egypt k Římské říši. Krom toho je pozoruhodná skutečností, že jejím autorem je amatérský historik. Veden obdivem ke své lásce starověkému Egyptu v šestnácti kapitolách barvitě vylíčil nejen jeho děje v dobách, kdy v něm vládli Ptolemaiovci, ale i životní příběhy tehdejších protagonistů s jejich silnými stránkami i slabostmi, a zobrazil je na širším zeměpisném, politickém a kulturním kontextu tehdejšího Středomoří.

Jeho kniha je nabitá fakty a vyniká přesností údajů, jež autor načerpal z odborných monografií a ze spolupráce s předními českými egyptology. Je doplněna bohatou obrazovou přílohou, grafy, rodokmeny, srovnávacími tabulkami i mapkami. Stane se bezesporu cennou příručkou pro zájemce o historii tohoto období, ale i užitečným zdrojem informací pro studenty historie a archeologie.

Jiří Musil, Ústav pro klasickou archeologii FF UK, Praha
Sylva Pavlasová, egyptoložka, t. č. konzulka Generálního konzulátu
České republiky v New Yorku

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych upřímně poděkoval všem, na něž jsem se při vytváření této knihy obracel: z Českého egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy doktoru Filipu Coppensovi za odborné konzultace, zapůjčené knihy a články, přepisy a překlady hieroglyfických jmen vládců, profesoru Miroslavu Vernerovi za poskytnutí nenahraditelných knih, archivních obrázků a podkladů pro plánky a mapky do textu, ing. Jolaně Malátkové, Milanu Zemínovi a mgr. Veronice Dulíkové za barevné fotografie, rovněž i mgr. Lucii Jiráskové za jejich vyhledání v archivu. Docentu Jiřímu Musilovi z Ústavu pro klasickou archeologii Filozofické fakulty Univerzity Karlovy za zapůjčení knih a poskytnutí archivních obrázků do textu, taktéž jemu a mgr. Sylvě Pavlasové za předmluvu, dr. Báře Cimbálníkové za průběžné připomínky ke struktuře textu, Láďovi Bernardovi za počítačovou úpravu předloh ke kresleným portrétům, Pavlovi Malému za software pro doladění vzhledu hieroglyfických jmen, synu Eduardovi za počítačový model majáku na ostrově Faru a v neposlední řadě své manželce Alence za podporu a trpělivost. Děkuji také šéfovi nakladatelství Epoque Zdeňkovi Pobudovi za podnět ke vzniku této knihy a redakčnímu týmu s dr. Josefem Šmatlákem a výtvarníkem Zbyňkem Hrabou za příjemnou spolupráci. A omlouvám se těm, na něž jsem v tomto výčtu zapomněl.

Autor

OBSAH:

Úvod

ODKAZ ŘÍŠE NA NILU – 17

- Tři století proměn – 17
- Slavná minulost starého Egypta – 18
- Alexandros a začátek nové éry – 20
- Původní (nejen) literární prameny – 22

Kapitola 1

V ALEXANDROVĚ STÍNU – 24

- Vzestup Makedonie za vlády Argeovců – 24
- Makedonie pozvedá pochodeň řecké slávy – 28
- Král je mrtev, ať žije král – 29
- Nová podoba moderní armády – 30
- Rozhodující vítězství nad Peršany – 31
- Alexandros v Egyptě – 32
- Až na samý konec světa ... – 35
- Idea sjednocení národů – 40
- Neočekávaný pád z vrcholu – 44

Kapitola 2

DĚDICEM BOŽSKÉHO VELEKRÁLE – 46

- Dělení říše v Babylónu – 46
- Ptolemaiova moudrá volba – 49
- Zrození ptolemaiovského Egypta – 51
- Počáteční otřesy impéria – 53
- První válka diadochů – 55
- Dělení říše v Triparadeisu – 57
- Nejmladší naděje Antigonovců – 59
- Druhá válka diadochů – 59
- Boj s jednookým kyklopem – 62
- Třetí válka diadochů – 64
- Znovu v Babylonii – 66

- Revolta v Kyréné – 67
- Země bez krále – 68
- Zvláštnosti královských titulů – 74
- Pět nových království – 75

Kapitola 3

ZAKLADATEL DYNASTIE:

PTOLEMAIOS I. SÓTÉR – 76

- Řecký faraon – 79
- Ptolemaios Spasitel a nový div světa – 82
- Čtvrtá válka diadochů – 84
- Změny po bitvě u Ipsu – 86
- Makedonie, tentokrát antigonovská – 90
- Aféry královského domu – 92
- Pátá válka diadochů – 93
- Výměna generací – 95
- Alexandrie středem světa – 96
- Ohlédnutí se za jednou legendou – 100

Kapitola 4

BŮH MILUJÍCÍ SESTRU:

PTOLEMAIOS II. FILADELFOS – 102

- V otcových stopách – 105
- Tragédie na thráckém dvoře – 105
- Nelítostná hra o Makedonii – 108
- Uměnilovný faraon – 110
- Nové řecké spolky – 111
- Syrská válka následníků – 112
- Arsinoina mocenská hra pokračuje – 113
- Keltská invaze a návrat antigonovského dědictví – 114
- Osamostatnění Kyrenaiky – 117

- První syrská válka (274-271 př. Kr.) – 121
- Filadelfovi potomci – 122
- Pergamon – nový hráč na politické scéně – 123
- Pyrrhova vítězství – 124
- Ptolemaiovcí proti Antigonovcům – 126
- Posílení egyptské námořní moci – 127
- Druhá syrská válka (260-253 př. Kr.) – 128
- Vytoužený mír – 130
- Antigonovský princ v Kyréně – 130
- Arátos – nový spojenec, ale čím? – 132
- Jakým králem byl Filadelfos? – 134

Kapitola 5

NEJVĚTŠÍ ROZKVĚT EGYPTA:

PTOLEMAIOS III. EUERGETÉS – 138

- Smutný osud Bereníky Fernoforos – 141
- Třetí syrská válka (246-241 př. Kr.) – 142
- V Alexandrových stopách – 144
- Vrcholný rozkvět říše – 146
- Mocný muž ve stínu – 148
- Egyptské zájmy v Řecku – 148
- Odchod jednoho velkého panovníka – 150
- Bouřlivý vývoj v Asii pokračuje – 152
- Výměna spojenců – 154
- Vzestup a pád krále Kleomena – 156
- Egyptské zájmy na jihu – 158
- Pokladnice umění a vědění – 159
- Dovězení díla předchůdců – 160

Kapitola 6

KRÁL VÁLEČNÍK NEBO HÝŘIL?:

PTOLEMAIOS IV. FILOPATÓR – 164

- V rukou bezohledného ministra – 167
- Tři mladí muži na trůnech – 168
- Nadčasové a nevyslyšené varování – 169
- Poslední boj chrabrých Sparťanů – 169
- Těžké počátky velkého Seleukovce – 171
- Čtvrtá syrská válka (219-217 př. Kr.) – 174
- Bitva u Rafie – 176
- Vítězný Egypt ztrácí dech – 178
- První makedonská válka – 180
- Římská a řecká politika Ptolemaiovců – 180
- Vzkříšení Alexandrova ducha – 182
- Události v Makedonii – 185
- Počátek úpadku Egypta – 186

Kapitola 7

SLABÁ VLÁDA ZÁŘÍČÍHO BOHA:

PTOLEMAIOS V. EPIFANÉS – 190

- Král je mrtev, ale královna též ... – 193
- Z bláta do kaluže – 194
- Pátá syrská válka (202-195 př. Kr.) – 195
- Smutný soumrak antigonovské slávy – 196
- Římská hra na obě strany – 198
- Bitva u Kynoskefal – 199
- Svoboda z milosti Říma – 201
- První z egyptských Kleopater – 203
- Propojení dynastií – 204
- Další mračna na politickém nebi – 206

- Gigantův pád – 210
- Egypt opět jednotný, nikoliv však nezávislý – 212
- Antigonovský tanec smrti – 214
- Odchod velkých vojevůdců – 217
- Zmarnění díla předků – 217

**Kapitola 8
LASKAVÝ A ŠLECHETNÝ VLÁDCE:
PTOLEMAIOS VI. FILOMÉTÓR – 220**

- Syřanka a její děti – 223
- Rozštěpení seleukovské dynastie – 224
- Uzurpátor seleukovského trůnu – 225
- Šestá syrská válka (170-168 př. Kr.) – 227
- Triumf legie nad falangou – 230
- Římský kruh v Eleusíně – 233
- Antiochos Šílenec a Makabejští – 234
- Dynastické intriky – 237
- Poutník do Říma – 239
- Nová naděje Egypta – 240
- Egypští Židé – 245
- Občanská válka v Sýrii – 246
- Hellas v rukou Říma – 249
- Triumf a tragédie – 254

**Kapitola 9
BŘICHÁČOVA HRŮZOVLÁDA:
PTOLEMAIOS VIII.
EUERGETÉS II. – 258**

- Kleopatra se nevzdává – 261
- Soumrak seleukovské moci – 263
- Kleopatra proti Kleopatře – 266
- Nečekaný zánik mocného Pergama – 269

- Tragické vládnutí Kleopatry Bohyně – 271
- Neočekávaný smír – 276
- Historik a očitý svědek – 279
- Rozporuplný Fyskón – 280

**Kapitola 10
SYN NENÁVIDĚNÝ MATKOU:
PTOLEMAIOS IX. SÓTÉR II.
– 1. VLÁDA – 284**

- Nepříliš šťastná spoluvláda – 287
- Nesmiřitelní synové Kleopatry They – 290
- Vnitřní problémy všemocného Říma – 291
- Lathyrovo dočasné vyhnanství – 292

**Kapitola 11
DOBŘE TANČÍCÍ MATKOVRAH:
PTOLEMAIOS X. ALEXANDROS I. – 294**

- Všeobecná dynastická válka – 297
- Kdo s čím zachází ... – 298
- Záchrana potomků dynastie – 300
- Vycházející hvězda pontského krále – 300
- Rozdělený Řím – 302
- Tajuplná princezna – 303
- Agonie Seleukovců – 303
- Ptolemaios Kokkés – 305

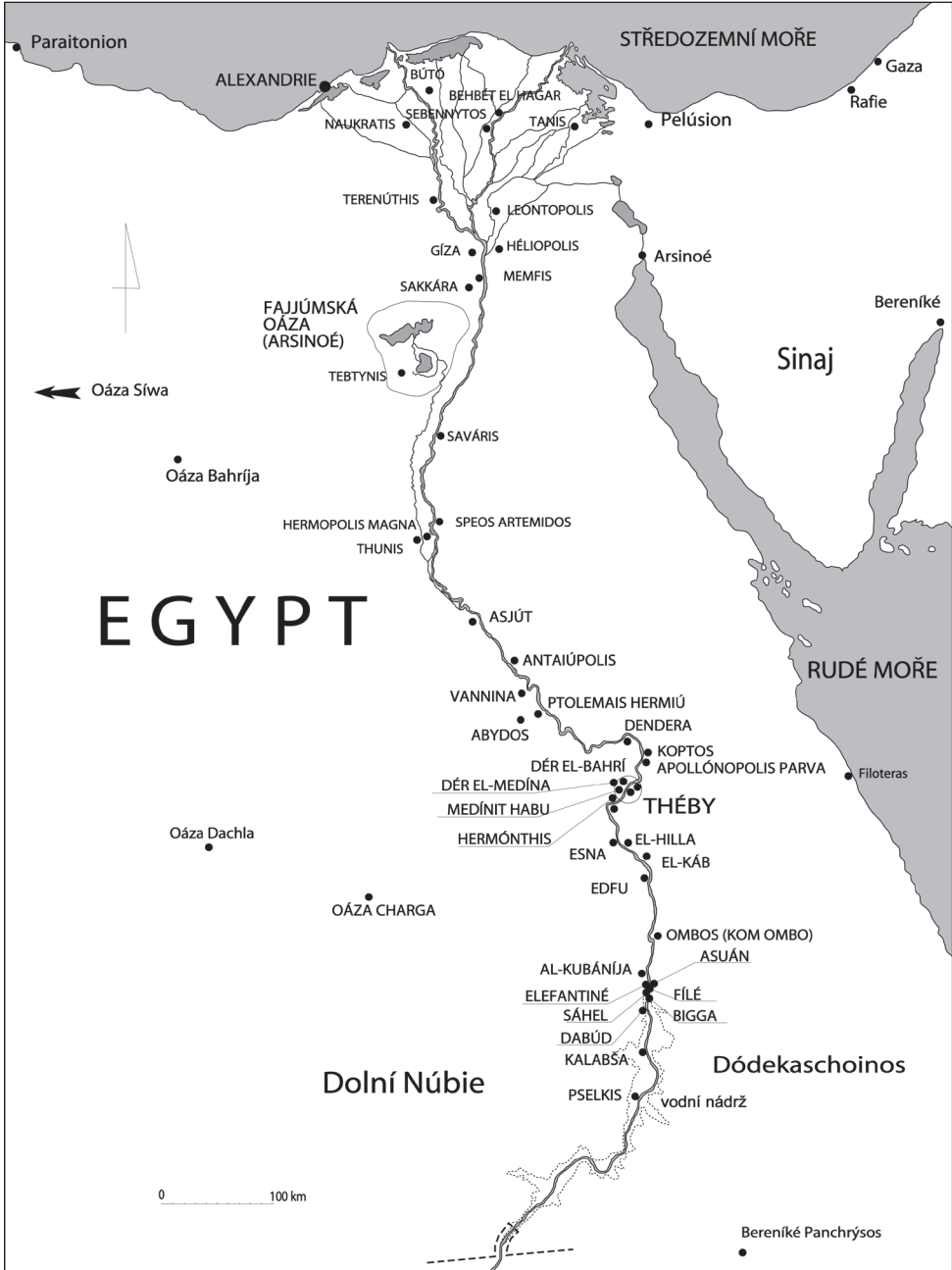
**Kapitola 12
LATHYROVA DRUHÁ VLÁDA:
PTOLEMAIOS IX. SÓTÉR II.
LATHYROS – 307**

- Lathyrův návrat – 308

• Řím versus Mithradatés	– 308	• Alexandrijská válka	– 344
• Výprodej seleukovského diadému	– 310	• Vítězství na dosah ruky	– 347
• Nešťastná závěť Ptolemaia Alexandra	– 311	• Ve jménu republiky	– 348
• Poslední Lathyrova léta	– 313	• Přelévání sil	– 349
Kapitola 13		• Nový spojenec i milenec	– 352
NESLAVNÉ A KRÁTKÉ PANOVÁNÍ: PTOLEMAIOS XI. ALEXANDROS II. A KLEOPATRA BERENÍKÉ III.	– 314	• Vidina druhé Alexandrovy říše	– 354
• Osmnáctidenní vláda	– 316	• Souboj gigantů	– 357
Kapitola 14		• Nejpodivnější námořní bitva v dějinách	– 360
KRÁLEM Z MILOSTI ŘÍMA: PTOLEMAIOS XII. NEOS DIONÝSOS	– 318	• Konec jedné obrovské ideje	– 361
• Hledání krále	– 321	• Zůstává příběh příběhů	– 363
• Řím po Sullovi	– 321	Kapitola 16	
• Vše pro uznání dynastického nároku	– 322	ŘÍMSKÝ EPILOG	– 365
• Kruh se pozvolna uzavírá	– 324	• Ptolemaiovcí odcházejí ze scény	– 366
• Koupený trůn	– 327	• Osud potomků dynastie	– 367
• Povstání v Alexandrii	– 329	• Genetické ohrožení rodu	– 369
• Proti vlastnímu lidu	– 332	• Rozloučení	– 369
• Aulétova poslední léta vlády	– 333	Přílohy:	– 371
Kapitola 15		• genealogie hlavních dynastií	– 372
KRÁLOVNA KRÁLŮ: KLEOPATRA VII. FILOPATŮR	– 336	(Ptolemaiovcí, Seleukovci, Antigonovci, Antipatrovcí, Attalovci, Lýsimachovci)	
• Dívka s oslnivě jasnou vizí	– 339	• chronologie vládců jednotlivých dynastií	– 388
• Ve víru občanské války	– 340	• srovnávací tabulka věku a let vlády jednotlivých Ptolemaiovců	– 391
• Královnino vyhnanství	– 341	• souslednost jednotlivých vlád	– 392
• Pád mocného muže	– 342	• stavební aktivity Ptolemaiovců, jejich mapa a plány chrámů	– 394
• Božský Gaius Iulius	– 343	• chronologický přehled všech událostí	– 407
		• výběr literatury k tématu	– 432

*„ ... Já však pokládám pro své dílo za poměrně
nejspolehlivější pramen Ptolemaia a Aristobúla.
Aristobúla proto, že se osobně účastnil tažení
krále Alexandra; Ptolemaia proto, že nejen byl
účastníkem tažení, nýbrž i sám králem, a z toho
důvodu musel spíše než kdo jiný považovat lež
za věc nečestnou“*

*Arriános,
Tažení Alexandra Velikého*

Celková mapa Egypta

ÚVOD

ODKAZ ŘÍŠE NA NILU

Tři staletí proměn

Vydejme se na dobrodružnou cestu k pramenům naší moderní euroatlantické civilizace, její duchovnosti a umění, jejího myšlení, znalostí a dovedností! Prozkoumejme její mnohotvárnost, sílu i slabost, plody krásné, chutné a okouzlující, ale i ty nahnilé, nevábné a opovrženíhodné! Přemístíme se časem do co nejvzdálenější historie, která má přitom s naší současností tolik, tolik společného! Sledujme zlatou stužku touhy po poznání minulého, po poznání našich snů a záblesků nejniternějších tajemství, po kolébce fascinujících příběhů těch, kteří po mnohdy křivolakých stezkách dějin kráčeli před námi v dobrém i zlém! Ta cesta má mnoho zastavení a křižovatek, uzlů a zákoutí, mostů i propastí, údolí i výšin. Určitě však nemůžeme minout jednu vzrušující epochu naší historie, z doby těsně se blížící počátku křesťanského letopočtu.

Toto období, tento významný dějinný úsek měl na formování našeho hmotného i duchovního světa obzvláště klíčový vliv. Počínaje grandiózním tažením Alexandra Makedonského se dosud uzavřený nevelký svět izolovaných kulturních oblastí starověku začíná rozpínat a rozevírat, a s ním se mění i lidské myšlení jako nikdy dříve. Během téměř třisetleté vlády hellénistických monarchií proběhnou ve vědě, filozofii, umění, náboženství, ekonomii, mezilidských vztazích či válečnictví tak rozsáhlé a rychlé proměny, jaké předtím nepřinášela ani celá tisíciletí. Jako ve velkém kotli se společně vaří ingredience, doposud uchovávané v oddělených nádobách jen pomalu a opatrně se ohledávajících civilizací. Nastává nevratný, hektický, těžko předvídatelný a mnohvrstevnatý

děj transformace tradičních hodnot, z nichž musí vykvásit něco zcela nového. Prvotní erupce se pak zklidňuje, jak se postupně formují nové hellénistické státy, ale velká proměna je stále v běhu. Tečku za tímto obdobím vykoná až Řím, který sice pohltí hellénistický svět, ale zároveň převezme za vlastní jeho civilizační sílu a vnitřní žár. Podobně kdysi vojensky silnější Makedoňané čerpali od Řeků; už to tu nejdnou bylo a opět bude. Těmito třemi dramatickými stoletími se ubírá od zrodu k zániku také vláda řeckomakedonské dynastie Ptolemaiovců – Lagovců v Egyptě.

Vedle ptolemaiovské dynastie vládly ve středomořském prostoru té doby i dynastie další. Osudy Ptolemaiovců, Antigonovců, Seleukovců, předchozích Argeovců, jednotlivých řeckých měst, dalších států a národů, mnohdy teprve na středomořskou scénu přicházejících, jako například Keltů nebo Parthů, také osudy různých spolků a významných jednotlivců, to vše je navzájem provázáno jako kořeny ohromného stromu a o žádných z nich nelze hovořit samostatně, aniž bychom zmínili druhé. Pro přehlednost však tato kniha bere za základ chronologii ptolemaiovského rodu, neboť Ptolemaiovcí vládli ze všech dynastií nejdéle a nejstabilněji a rozpínavé moci Říma podlehli jako poslední. Ponořme se však na úvod do ještě vzdálenější minulosti.

Slavná minulost starého Egypta

Země faraonů, rozprostírající se na březích životodárného Nilu, již byla v té době za zenitem své několikatisícileté slávy. Tři říše se na její půdě vzepjaly ke svému vrcholu, aby se poté rozplynuly v bezradnosti a chaosu přechodných období. Stará říše stavitelů pyramid a slunečních chrámů, bezmála pětisetletá, zkolabovala ve znamení sporů o trůn, a skončila v hospodářském úpadku a politickém rozvratu. Příčinou jejího zhroucení byla nejen neúroda způsobená doloženou změnou klimatu, která se projevila nízkou úrovní životodárných záplav a vyvolala tak hladomor, ale i vyčerpanost státního rozpočtu zaviněná nákladnými stavbami a neméně drahým provozem zádušních chrámů. Rovněž nadměrné rozbuzení úřednického aparátu, dědění pozic ve státní správě a nárůst moci místních vlád jednotlivých nomů (správních oblastí) na úkor faraonovy autority vedlo k rozpadu celistvosti státu.

Země se však vzchopila a její znovusjednocení zahájilo neméně velkolepou éru silného centralizovaného státu, jehož územní rozmach a tvůrčí čin-

nost byly nevídané. Obrovské, pouze k zádušním účelům určené pyramidové komplexy, jaké lze dodnes obdivovat v Gíze, Dahšuru, Sakkáře nebo Abúsíru, již nevyrostaly. Královské pyramidy byly stavěny menší a daleko úspornějším způsobem. Těžiště stavebního rozmachu se však přesunulo jinam. Pohraniční pevnosti, důmyslné zavodňovací systémy, hráze a kanály, celá nová města, grandiózní paláce a chrámy, v masívní skále nesplavné části Nilu vysekaný průplav do Núbie nebo proslulý Labyrint s tisíci místnostmi, to vše demonstrovalo moc a sílu Střední říše a jejich králů se jmény Senusret, Amenemhet či Mentuhotep.

Následné oslabení státní moci v podobě rychle se střídajících panovníků spolu s průnikem dobytých asijských kmenů vedlo opět k rozdrobení celistvosti říše a trvalo přibližně 250 let, než se Egypt potřetí vrátil ke své velikosti. Faraon Ahmose dokončil osvobozovací válku a založil dynastii, spjatou se jmény několika Amenhotepů, Thutmosů, královny Hatšepsut a Tutanchamona. Na ni navázaly další dvě dynastie, známé především jmény celkem jedenácti Ramessů. Čtyři a půl století Nové říše se zapsalo do historie nejen vojenskými výboji až za Eufrat na severu a do hloubi zlatonosné Núbie na jihu, ale i otevřenými kontakty s neméně mocnými sousedy a stavební explozí, jejíž monumentalita i rafinovanost je dodnes ohromující, zejména v oblasti tehdejšího hlavního města Théb, dnešního Luxoru. Také životní příběhy vládců tří dynastií jsou daleko lépe zmapovány než u jejich předchůdců, byť například nad osudem kacířského krále Achnatona, jeho rodiny a následníků se doposud vznášejí mnohá nezodpovězená tajemství.

Tři a půl století posléze je však Egypt opět rozdělen a oslaben vnitřními boji. Územní roztržštěnost vede k ústupu z velmocenské pozice především v oblasti Středomoří, nicméně jednotlivá mocenská centra zažívají svým způsobem i proměnlivá období prosperity. Následná čtyři století Pozdní doby přinesou nejen programové vzepětí a mocenskou i kulturní reflexi své vlastní zašlé slávy v podobě takzvané sajské renesance, ale vzápětí i naprosté podlehnutí perské expanzi. Persie si oslabený Egypt podmaní dokonce dvakrát za sebou. Zdá se, že přes dva a půl tisíce let trvajících stát má svůj život za sebou a že se blíží ke svému zániku.

Alexandros a začátek nové éry

Ale historie faraonských korun se zopakuje ještě jednou. V roce 322 vstupuje do legendární říše na Nilu mladý válečník z řeckomakedonského severu. To je sice hodně odlišné kulturní prostředí, nezávisle vyrůstající na mínojsko-mykénských kořenech, už tehdy však vzhlížející k Egyptu jako kolébce umění a pokladnici vědění a moudrosti dávnověku. Alexandros Makedonský je vzhledem k prastaré minulosti Egypta v podstatě reprezentantem relativně mladého řeckého světa, jeho energičnosti, životaschopnosti, ochoty přijímat nové podněty, přizpůsobovat si je i proměňovat se jejich působením. Alexandros, v pořadí III. s přídomkem Veliký, získává Egypt díky svým předchozím vítězstvím nad Peršany prakticky bez boje, ale nechová se vůči němu jako dobyvatel. Je prohlášen za syna boha Amona a prozíravě přijímá trůnní jméno Setep-en-Ra Meri-Imen, stejné, jakým se honosil faraon Ramesse Veliký v dobách Nové říše. Zánik starého Egypta se díky němu nekoná. Opět se zvedá z popela k poslednímu, tehdy už nečekanému rozmachu. Alexandrovo dobytí Egypta stojí tedy na počátku následujících tří století ptolemaiovské éry, kdy je Egypt již značně jiný, přesto však stále svébytný v tom, čím tato kultura udivuje a fascinuje následující generace až po dnešní dobu.

Právě konečná fáze této dodnes úchvatné kultury jako by shrnula vše nejcennější z historie starověkého Středomoří a předala to vojensky mocnému, kulturně však ještě nepřilíš vyzrálému Římu, čerpajícímu doposud především z pokladnice Etrusků. Z antického Říma se pak táhla zlatá nit historického dě-

dictví až do našeho století, které stojí před mnoha otázkami, problémy a dilematy, mnohokrát už prožitými a znovu žhnoucími v nové podobě. Sledováním této zlaté nitě událostí zpět do minulosti se dostáváme až do jedné z nejslavnějších, byť závěrečných epizod starého Egypta. Její osudy, zápletky, intriky a výrazné charaktery, půvabné, inspirující a obdivuhodné, ale i hanebné a odporné, byly, jsou a budou zdrojem vzrušujících pří-

Ptolemaios I. Sótér

Alexandros III. Veliký

běhů, ne nepodobných Shakespeareovým dramatům.

Nejednou slaví triumf zaslepenost, krátkozrakost a hloupost, a nebo i zlá vůle, zrada, spiklenectví či závist, aby během chvíle převrátily chod událostí a zmařily celoživotní usilovnou práci i dlouho hýčkané naděje. Touha a vášně hnané neuhasínajícím ohněm tvoří a ničí fascinující osudy, vytvářejí ohromná díla a opět je obracejí v prach. A nad tím vším se vzná-

šejí stíny božstev, egyptských, řeckých, perských, židovských a dalších, prolnutých v dosud nevídaných spojeních, ale často polidštěných natolik, že se stávají jen kulturní kulisou, všudypřítomným nezbytným doplňkem běžného života bez dřívější hloubky svého mystického obsahu. Božské atributy prisuzované králům a účelový synkretismus přinášejí určitou sekularizaci někdejšího posvátného tajemna božského bytí, a tak není divu, že právě Tyché, vrtkavá bohyně náhody a štěstí, se těší největšímu zájmu.

I myšlení lidí hellénistické doby je jiné. Proti předchozím společenstvím a zájmům státu, města či kmene hraje důležitější roli individualita, zájem jednotlivce, význam jeho osudu a důležitost vlastního života. Je to určité osvobození, přinášející ovšem paradoxně otázky, jak si s touto novou svobodou smysluplně poradit. I v tom je tehdejší doba bližší modernímu dnešku více než dějinná období předchozí i následující. Alexandrovo tažení otevřelo svět člověku a lidskou duši otázkám, hladu po vědění a snaze řešit všechno v daleko širších souvislostech než dříve. Vznikají velkoměsta, masové umění a kultura, obdiv sklízející extravagantní výstřelky a rafinované způsoby zábavy. Mnohá tradiční tabu pozbývají významu. Objevují se nové specializované obory. Mnohdy se mění i postavení ženy; ta získává daleko více možností svobodné volby a společenské rovnoprávnosti, než tomu bylo dříve. Na scénu veřejného života proto vystupují výrazné ženské individuality a ovlivňují velkou politiku, od Alexandrovy matky Olympiady přes Arsinou II., Bereníku II. a několik Kleopater, až po tu nejznámější, legendární Kleopatru VII. Rozvíjí se i turistika

– není už nemožné cestovat přes celý tehdejší známý svět, *oikúmenu*, ani porozumět se na celém jeho území společným jazykem zvaným *koiné*, který se odvodil z attické řečtiny. Staré neochvějné jistoty se rozpadají, už neplní své poslání a je třeba se ohlížet po jiných, ale ony jsou to mnohdy opět ty původní, pouze v jiném hávu a jiném úhlu zření. Tak jako dnes.

A právě Egypt, těsně spjatý se svými bohy a protkaný obtížně pochopitelnými tradicemi, zakořeněný tisíci let ve svém neuspěchaném plynutí časem, zklidněný ve vznešeném poloúsměvu svého tajuplného vědění, se v době Ptolemaiovců střetává se svým naprostým protikladem, rychle se rozvíjející Helladou, aby jeden svět dokázal ocenit a přijmout druhý, a aby z tohoto spojení vzešlo něco nového, dokonalejšího a životaschopnějšího pro další věky.

Tato uchvacující cesta příběhu, měnícího tvářnost světa, je jakoby vytyčena dvěma milníky, dějinnými zlomy: náhlou a šokující smrtí velekrále Alexandra roku 323 př. Kr. a bitvou u Aktia roku 31 př. Kr., kde kostky Štěstěny Tyché mohly docela dobře dopadnout jinak, než jak dopadly. Lze se jen domýšlet a donekonečna analyzovat, zda a jak by to ovlivnilo následný běh světových dějin.

Původní (nejen) literární prameny

Dnešní literatura, pojednávající o období vlády ptolemaiovské dynastie, představuje rozsáhlé spektrum českých i cizojazyčných textů, od zcela odborných po populární publikace, přebírající nezřídka fakta z původních písemných pramenů, nebo zohledňující nové archeologické objevy.

Klíčovými původními historiografickými prameny jsou však především Plútarchos se svými *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, Arriános a jeho *Dějiny diadochů*, Liviovy *Dějiny* a Polybiovy *Dějiny*. V největší míře se tak k nám tyto původní faktografické informace dostávají zprostředkované latinskou literaturou. Z hlediska historické vědy zde jistě mnoho faktů ovlivnila osobnost historika (např. Řek Polybios byl velkým obdivovatelem římského světa), někdy bylo bez většího zkoumání použito ústní podání a mezi fakta se tak nenápadně vloudila legenda.

Z původní historiografie období hellénismu se bohužel mnohá důležitá díla nedochovala, nebo je známe jen ze zlomků či citací v dílech jiných autorů. Pouhé útržky zbyly například ze spisů Megasthena z Olynthu, diplomata ve

službách Seleuka I., působícího na indickém královském dvoře panovníka Čandragupty.

Královský diplomat a historik Hierónymos Kardijský, věrný průvodce prvních tří Antigonovců, zpracoval události své doby v díle, z něhož zbyly rovněž pouhé zlomky. Vůbec se nedochovaly paměti samotného Ptolemaia I. Sótéra. Za Ptolemaia II. Filadelfa sepsal héliopolský kněz Manethó kompletní dějiny Egypta od prvních faraonů až po svou současnost, a protože měl k dispozici dnes již neexistující původní prameny a zpracoval své letopisy velmi systematicky, staly se tyto dokumenty cenným podkladem pro novodobá egyptologická studia. Lze se jen dohadovat, jak cenné podklady tehdy používal a co vše propadlo zkáze během různých pohrom, zvláště při osudném požáru alexandrijské knihovny.

Mnoho tehdejších historiků také vnášelo do svých spisů prvky, které měly působit na city čtenářů, a tak nebyla nouze o všelijaká příkrášlování a fabulaci. *Řecké dějiny* Aristotelova žáka Dúrida ze Samu či Fýlarcha patří například k takovým dílům, ale ani ta se nedochovala a objevují se až druhotně v Plútarchových *Životopisech*. A tak jedním z neklíčovějších zdrojů informací zůstává historik Polybios, aristokrat řeckého původu, i když ani z jeho rozsáhlého díla čtyřiceti knih *Dějiny* se nezachovalo pro současnost více než malá část (prvních pět a zlomky dalších). Posloužil však jako cenný zdroj dějepisci Titu Liviovi.

Jako střípky do ohromné mozaiky mohou zapadat zlomky pamětí Alexandrova námořního velitele Nearcha prostřednictvím cestovatele Pýthea z Massalie. O rodu Ptolemaiovců se také zmiňuje ve svém cestopise *Cesta po Řecku* Pausaniás, řecký spisovatel z 2. století po Kr., tedy z doby římského císařství.

Moderní metody probíhajícího archeologického výzkumu dosud neodkrytých lokalit také mohou přinášet, přinášejí a jistě ještě přinesou mnohá překvapení.

KAPITOLA 1

V ALEXANDROVĚ STÍNU

Vzestup Makedonie za vlády Argeovců

Rodištěm Ptolemaia, zakladatele poslední egyptské dynastie, nebyl Egypt, nýbrž kraj Eordaia v poměrně chudé a hornaté Makedonii, sousedící na jihu s Řeckem. Ze západu s ní hraničilo království Épeiros a na východě Thrákie. (Dnes v provincii Eordaia v severním Řecku můžeme nalézt významné průmyslové město, jehož centrální náměstí zdobí socha legendárního vojevůdce a egyptského faraona. Od roku 1927 se původní město Kailaria na jeho počest jmenuje Ptolemaida.)

Tehdejší Makedoňané měli etnicky blíže k Thrákům než k Řekům. Jejich jazyk, zprvu pro Řeky obtížně srozumitelný, se však řečtině postupně stále více přibližoval, tak jak obyvatelstvo přestávalo kočovat, usazovalo se a začínalo si budovat pevná sídla. Přibližně v 6. století př. Kr., v čase Solónových a Peisistratových Athén, se styky se světem Hellady prohloubily. Makedonie svou polohou chránila Řecko před útoky thráckých a illyrských nájezdníků, Řekové ji však považovali spíše za barbarský stát. Makedonská společnost tehdy žila způsobem, který klasické Řecko dávno opustilo. Tradiční království se silně opíralo o zemědělství a statkářskou šlechtu. Válečným uměním však Makedonie své jižní sousedy převyšovala. Oproti jižním Řekům byli Makedoňané tvrdšího založení, zvyklí v zimním období na obtížný terén zasněžených divokých hor a ve válkách tažených proto snázející mnohem obtížnější podmínky. Mnohdy to byli ještě „*nuzní kočovníci odění v kůžích, pasoucí skrovná stáda ovcí a stěží vzdorující sousedním kmenům*“, jak je později charakterizoval samotný Alexandros Veliký, když svým Makedoňanům

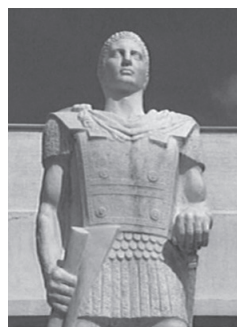

připomínal, že je spolu se svým otcem učinil „*vládci nad ostatními*“.

Po kulturní stránce Makedonie dlouho k Řekům vzhlížela a hellénští umělci i myslitelé byli vítáni na makedonském královském dvoře i na šlechtických sídlech. I když se Makedoňané za Řeky nepovažovali, o řeckém původu vládnoucí dynastie Argeovců nikdo nepochyboval. Králové odvozovali svůj původ od samotného Héraklea a města Argu. Filippos II., Alexandrův otec, sice později ovládl Řecko vojensky, Řekové si však naopak podmanili Makedoňany silou svého ducha a přetvořili je v plnohodnotné Hellény. A tak bylo nakonec proklamováno, že řecká i makedonská Hellas má svého jediného společného tradičního nepřítele, jímž je Perská říše. Proti ní musel mocný Filippos vytáhnout, tentokrát však už jako Hellén, jako mstítel Hellady za všechna historická příkoří, utržená v řeckoperských válkách.

Makedonie od konce 5. století zaujímá v oblasti Středomoří stále významnější pozici. Zaostalá agrární země využívá nyní lépe své přírodní bohatství, které Řecku spíše chybí, a mění se stále rychlejším tempem v silný a bohatý, jednotilý stát, jaký se jen těžko mohl zrodit v systému oddělených řeckých *poleis* (jedn. č. *polis*) – městských států. Za králů Archeláa a Amynta se už budují silnice a pevnosti, země bojuje o místo na slunci se sousedními státy, je vtahována do sporů tak významných řeckých *poleis*, jako jsou Sparta a Athény. Následník trůnu Perdikkás pak umírá ve válce s Illyry a jeho malý synek Amyntás je zastupován mladším Perdikkovým bratrem Filippem.

Filippos, pobývajíc v letech 367–364 v Thébách, získával zatím mnohé cenné kontakty, sbíral zkušenosti a vášnivě studoval válečné umění od thébských generálů Epameinóna a Pelopida. Převzaté vědomosti spolu s vrozenou vojenskou genialitou mu umožní v budoucnu vystavět takřka neporažitelné armády. Jako vůdce Makedonie však započal s chytrou diplomatickou politikou, v níž hrály roli hlavně peníze a sňatky. Poznal dobře skryté slabiny řecké vojenské moci, vyčerpané peloponnéskými válkami, a naučil se jich využívat. Athény si roku 359 zavázal smluvně, rok nato porazil Paióny. Illyry vytlačil z makedonského území a království Molossů si připoutal

Novodobá socha Ptolemaia I. Sótéra v Ptolemaidě

Makedonie v roce 336 př. Kr. (nástup Alexandra III. Velikého k moci)

sňatkem s princeznou Olympiadou. Poznenáhlu přetvářel Makedonii v obávanou velmoc. Armáda si ho posléze zvolila za regulérního vládcu a v srpnu 356 se král Filippos a královna Olympias mohli radovat ze syna Alexandra, později i z dcerky Kleopatry.

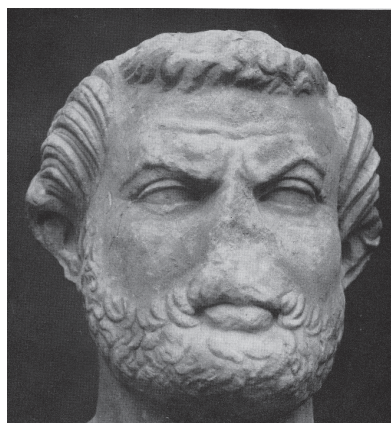
Vraťme se však na okamžik od tohoto historického mezníku o deset let zpět. Ještě v dobách Filippova pobytu v Thébách se na přelomu let 367/366 v rodině významného makedonského šlechtice Lága narodil syn Ptolemaios. Etymologie tohoto jména není jednoznačná, nejspíše však souvisela se slovesem „polemein“, tzn. „válčit“; tom případě by se jméno mohlo příznačně překládat jako „válečník“ nebo „bojovník“. Ptolemaiova matka Arsinoé byla příbuzensky spjata s královskou rodinou. Dveře ke královskému dvoru mu tedy byly otevřeny, a tím i cesta ke vzdělání a neocenitelným zkušenostem. A tak se mladý Ptolemaios už od počátku pohyboval ve stínu krále Filipa II. a později i prince Alexandra jako jeho blízký přítel, vzhledem k věkovému rozdílu spíše také jako rádce, učitel a později zkušenější společník v bujarých mladistvých dobrodružstvích. Pravděpodobně měl v Alexandrově společnosti

příležitost čerpat své vzdělání přímo od Aristotela, učitele mladého makedonského prince.

V makedonských kruzích kolovala zvěst, že Ptolemaiova matka Arsinoé byla před sňatkem s Lágem milenkou samotného krále Filippa a že Ptolemaios s Alexandrem by mohli být nevlastními sourozenci. Pausaniás zmiňuje tuto možnost s odkazem na Ptolemaiovu vášeň k ženám, kterou prý zdědil po svém biologickém otci. Ať už se jednalo o fámou, nebo ne, propagandisticky eliminovala jakoukoliv pochybnost o Ptolemaiově vznešeném původu.

Jednou z markantních odlišností řecké a makedonské armády bylo složení vojska. V Řecku se armáda té doby skládala hlavně ze žoldněřů, Filippovi se však podařilo vybudovat armádu z vlastního lidu, kterému poskytl tvrdý, promyšlený výcvik a dokázal jej motivovat nadšením a ideály. Válečné umění bylo královou vášní a zcela mu věnoval svůj neobyčejný talent. Reformovaná makedonská armáda sestávala především z pěšáků, seskupených do tvaru *falangy*, a z jízdy s elitním jádrem *hetairů* (druhů) a dalších úzce specializovaných oddílů. Inspirován syrakúským vládcem Dionýsiem I. zdokonalil Filippos také obléhací techniku.

Filippos II. Makedonský

Několiikaleté úsilí o sjednocení Řecka vyvrcholilo bitvou na Krokusovém poli roku 352, kde Filippos porazil Fóky a Athéňany. Poté se zmocnil bohaté Thrákie a Chalkidiky, roku 348 dobyl město Olynthos a vynutil si mír s Athénami. Roku 346 se již mohl honosit prestižní funkcí předsedy pýthijských her ve svatých Delfech.

Athénská opozice v čele s proslulým rétozem Démosthenem se však nehodlala smířit s makedonskou hegemonií nad Řeckem a organizovala válečný odpor. Filippos mezitím na severu získal Thessalii a Épeiros, obohatil se zlatem z thráckých dolů a upevnil vazby s představiteli nových území tím, že je přijal mezi své elitní *hetairy*.

Makedonie pozvedá pochodeň řecké slávy

Období největší řecké slávy, tedy 6. a 5. století př. Kr. bylo minulostí. Čtvrté století přineslo Řecku ústup z politického výsluní a oslabení jeho moci, po kulturní stránce však Hellas vykročila z hranic uzavřeného městského státu archaického období (tradiční řecké *polis*, mn. č. *poleis*) a rozšiřovala svůj vliv daleko za někdejší hranice. Řecká vzdělanost náhle dostává ráz světovosti, do popředí proniká individualita osobnosti a nadřazuje se nad někdejší zájmy celku. Je to doba nejslavnějších řeckých myslitelů Platóna a Aristotela, z jejichž filozofického odkazu čerpalý celé generace následovníků, ohromný rozmach zažívá literatura, divadlo, rétorika, politické vědy, výtvarné umění, vojenství. Řecký oheň začíná opět mocně plápolat, živý je však tentokrát čerstvě vylisovaným makedonským olejem.

Druhého srpna r. 338 př. Kr. Filippos II. krvavě porazil spojená vojska Thébanů a Athéňanů v rozhodující bitvě u Chairóneie v Boiótii. Řekové měli početní převahu, ale chyběla jim jednota. Kvalita precizně vystavěné makedonské armády zvítězila s přehledem. Filippos vedl pravé křídlo, levé svěřil synovi Alexandrovi, tehdy osmnáctiletému. Boj byl zprvu vyvážený, dokud mohutný nápor Alexandrova jezdeckého křídla elitních *hetairů* nesmetl oddíly Thébanů, považované za nepřemožitelné. Athéňan Lysiklés sice svými vojáky prorazil řady Filippova křídla, ale v bojovém nadšení nedokázal svůj útok vést spořádaně. Filippovi vojáci se znovu semkli a odrazili jej. Porážka Řeků byla drtivá a Filippos po ní ovládl podstatnou část Řecká. Respektoval však poražené a ctil nadále jejich samostatnost, i když strategická místa obsazoval svými posádkami a ve městech pomáhal k moci přívržencům Makedonie. Tak se stal strážcem míru v Řecku, a to jak z hlediska vnějšího nepřítel, tak i vnitřních sporů mezi městskými státy. V příštím roce 337 svolá Filippos všeřecký sjezd do Korintu a přijímá se deklarace o „*věčném míru mezi řeckými státy a Makedonií*“. Filippos si pochopitelně ponechává v rukou vrchní velení spojených vojsk pro neodvratnou válku s Persií.

Vztahy mezi Filippem a královnou Olympiadou, potažmo i jejich synem Alexandrem, se v té době komplikují. Filippův další sňatek s princeznou Eurydíkou a možnost ohrožení postavení Alexandra jako následníka vedou k rozkolu v královské rodině a dočasnému odchodu prince z Makedonie.

Mladý Ptolemaios a několik dalších Alexandrových přátel také pobývá určitý čas z vůle krále Filippa ve vyhnanství, neboť se králi znelíbili svou loajalitou k Alexandrovi. Ta mu však otevřela opět přístup ke dvoru ve chvíli, kdy se Alexandros stal sám králem.

Král je mrtev, ať žije král!

V létě 336 př. Kr. byl král Filippos II. zavražděn v divadle v Aigách na svatbě své dcery Kleopatry s épeirským králem, rovněž Alexandrem. Útočník byl vzápětí po vraždě zabit, a tak zůstává nezodpovězena otázka, zda šlo o osobní mstu jednotlivce, spiknutí odsunuté královny Olympiady nebo atentát na popud perského krále Dáreia III. Tehdy již makedonské armády na svém tažení proti tradičnímu nepříteli, perské říši, překročily Dardanely. Vraždou uprázdněný makedonský trůn okamžitě převzal dvacetiletý Alexandros. S podporou dvou otcových generálů Antipatra a Parmenióna navázal na otcovu politickou linii a postavil se do čela řeckomakedonských vojsk. Rychle se vypořádal s ohnisky odporu, na prvním místě se vzdorovitými Thébami. Řecké městské státy raději uznaly jeho autoritu.

Než Alexandros zahájil perské tažení, pověřil správou svého evropského panství osvědčeného Antipatra. Na jaře 334 př. Kr. už byly řeckomakedonské síly připraveny k rozhodujícímu úderu proti Persii. Tvořilo je odhadem na 40 000 převážně makedonských pěšáků, 5500 jezdců, tedy *hetairů* doplněných o thessalskou jízdu, řecké žoldnéře a vojáky městských států, zastoupených v Korintském spolku. Tažení zahájil Parmenión přesunem vojsk na lodích přes úžinu Helléspontos (Dardanely) do Asie. Sám Alexandros se symbolicky vylodil v oblasti Tróje. Ptolemaios se pravděpodobně zúčastnil vojenských akcí od samého začátku, není to však spolehlivě dokázáno.

V květnu 334 př. Kr. došlo k prvnímu velkému střetu obou sil u řeky Gráníku blízko Marmarského moře. Vítěznou bitvou byla perská obrana prolomena a před Makedoňany se otevřel vstup do Malé Asie. Vojska táhla k jihu do Lýdie, obsadila Sardy, Efesos a další řecké *poleis* západního pobřeží Asie. Miletos nějakou dobu vzdoroval, ale po nasazení obléhací techniky padl a řečtí obránci byli naverbováni do Alexandrova vojska.

Perská námořní síla, posílená kyperskými a foiníckými plavidly, mohla jen nečinně přihlížet triumfálnímu postupu pozemních armád Makedoňanů.

Alexandros se dosud námořním střetům záměrně vyhýbal. Na podzim 334 do- byl kárský Halikarnásson a na přelomu roku získal jižní oblast Lýkie, Pamfý- lie a Pisidie. V dobytých městech zpravidla svrhl oligarchickou vládu podlé- hájící perské administrativě a nastolil správu orientovanou promakedonsky, což u řeckých *poleis* nepůsobilo významnější obtíže, neboť Alexandrova slá- va jako nového řeckého hrdiny se šířila jako lavina a mnozí mu dobrovolně začali vzdávat božské pocty.

V oblasti Frýgie se však Alexandros setkal s odporem. Její správu svěřil jed- nomu ze svých nejlepších velitelů, generálu Antigonovi Monofthalmovi (Jed- nookému), budoucímu zakladateli antigonovské dynastie. Frýžské Gordion se pak v roce 334 stalo nejen místem setkání obou částí makedonských armád, Alexandrovy a Parmeniónovy, ale i kolébkou jedné legendy. Proslulý uzel bez konců, poutající sluneční vůz v Diově chrámu, měl dle věštby rozvázat až bu- doucí vládce Asie. Alexandros uzel rozřezal mečem a pověst o své nesporné vý- jimečnosti obohatil o další schopnost: umění úspěšně vyřešit vleklý problém netradičním způsobem.

Perská flotila pod vedením admirála Memnóna se v té době pokusila ovlád- nout klíčová řecká území v Egejském moři, Chios a část Lesbu.

Makedoňané mezitím pronikli z Frýgie do Kappadokie a do Kilikie. Bě- hem roku 333 se ocitli u průsmyků na hranicích Assýrie, odkud se jim blížila vstříc hlavní perská armáda v čele se samotným Dáreiem III. Obě ohromná vojenská uskupení okolo sebe nějakou dobu kroužila, než se konečně v lis- topadu 333 př. Kr. střetla v ústí řeky Pinaru poblíž města Issu. Lágův syn Pto- lemaios je v pramenech doložen jako účastník této důležité bitvy.

Nová podoba moderní armády

Falanx, uspořádaná formace šiku pěších těžkooděnců – *hoplítů*, byla zná- ma již Řekům klasického období ve Spartě i Athénách. Neměla však potřeb- nou hloubku (jen 8-12 řad) a nebyla příliš obratná; narušení její celistvosti většinou znamenalo zkázu. Thébský vojevůdce Epameinóndás, u něhož se in- spiroval Filippos II., falangu zdokonalil a propracoval, změnil její tvar a pro- pojil funkce těžkooděnců a lehkooděnců. Alexandros ve zdokonalování po- kračoval a jeho falanx se stala ve své době naprosto neporazitelnou. Byla hlubší (16 řad) a širší, schopna rychlým přeskupením řad pružně měnit svou

formaci. Sestávala se převážně z elitních těžkooděnců (*pezetaířů*), vyzbrojených štítem, krátkým dvousečným mečem, několika vrhacími oštěpy a dlouhým kopím (*saríssou*), které dosahovalo délek od 4,8 až do 7,2 metru.

Vedle falangy umístěné ve středu stála lehčí pěchota štítonošů (*hypaspistů*) řazených obvykle mezi falangou a jízdou. Chránila boky hlavního šiku, byla vybavena pro rychlejší přesuny a vyzbrojena kratším kopím a lehčí zbrojí.

Lehkooděnci (*peltasté*) byli vyzbrojeni luky, oštěpy a praky. Měli za úkol krýt křídla a týl vojska.

Klíčovou složkou se stala jízda, která za Alexandra tvořila zhruba sedminu vojska a stala se důležitou pro schopnost rychlých přesunů a pronásledování, kdežto v bitvách pozdního hellénismu opět začala převládat pěchota a jezdců bývalo už něco kolem dvaceti celkového počtu.

Elitní královská jízda – *hetairoi* (druhové) – se skládala z makedonských šlechticů blízkých králi, králem obvykle osobně vedená, a nalézala se na křídle napravo od falangy. Levé křídlo zajišťovala takzvaná thessalská jízda, složená z nejlepších jezdců. Ti se chránili šupinovým brněním, štíty, přilbami a holenicemi. Vyzbrojeni byli krátkými meči a vrhacími oštěpy, případně *saríssami*. (Třmeny ve starověku neznali.)

Lehká kavalerie (tzv. *prodromoi*) sloužila k průzkumným a pomocným akcím. Jejich výzbrojí byla krátká kopí a luky. Hellénistická armáda obecně využívala lučištníky v daleko hojnější míře než vojska klasické Hellady.

Válečné slony poznal Alexandros až v bitvě u Gaugamél, kdy je ukořistil Peršanům.

Rozhodující vítězství nad Peršany

Perská armáda měla značnou početní převahu. Jezdecko na pravém křídle při moři zatlačovalo levé makedonské křídlo vedené Parmeniómem. Naopak pravé křídlo Makedoňanů s Alexandrem vrhlo svou jízdu a těžkooděnce přes řeku a zatlačilo Peršany až k jejich táboru. Dáreiův útek bitvu ukončil a jeho ležení se zmocnili Makedoňané, přitom zajali Dáreiovu manželku, matku, syna a dcery. Dáreios s perským pokladem uprchl do Damašku, kam však záhy dorazil Parmenión a ukořistil astronomických 3000 talentů. Prchající Dáreios údajně nabízel Alexandrovi ohromné výkupné a územní ústupky, triumfující dobyvatel však nabídku nepřijal. V té době se před ním někdejší

nejmocnější říše světa otevírala prakticky bezmocná. Cesta na jih do Sýrie a Foiníkie byla volná a přístup k jejich strategickým pobřežním městům nikdo nechránil. Mimoto foinícké a kyperské flotily, doposud v perských službách, se přidaly na stranu Makedonie a perské loďstvo přišlo o své dočasné zisky v egejské oblasti.

Triumfální bitva u Issu dala celému tehdejšímu světu na vědomí, že otázka nového velekrále je nejspíše zodpovězena. Psal se rok 332 př. Kr. a Alexandros táhl do Foiníkie k přístavům, aby jejich dobytím ochromil sílu perského loďstva. Města Tripolis, Byblos, Sídón a Bérytos se raději vzdala dobrovolně.

Na odpor triumfující Alexandrově armádě se však postavil přístav Tyros a odmítl perskou i makedonskou nadvládu. Alexandros obléhal město, obklopené ze všech stran mořem, dlouhých sedm měsíců a nakonec uspěl za pomoci důmyslných obléhacích strojů.

V té době k němu přišli poslové s novou mírovou nabídkou perského krále a mnoha ústupky. Tehdy prý Alexandrův generál Parmenión pronesl památný výrok, že být Alexandrem, nabídku by přijal. Alexandros prý sebevědomě odpověděl, že by ji také přijal, kdyby byl Parmeniómem. Snad byl už opravdu přesvědčen o svém božském poslání, pro jehož potvrzení nyní hodlal navštívit legendární prastarou říši na Nilu.

Alexandros v Egyptě

Na podzim r. 332 už se nezadržitelně blížil k Egyptu. Pověst neporazitelného vojevůdce kráčela daleko před ním, takže když se po několikadenním pochodu přes poušť ocitly jeho pozemní armády u bran tradiční hraniční pevnosti a strategického přístavu Pelúsiion a loďstvo se přiblížilo k pobřeží, nesetkal se už s žádným odporem. Do Pelúsia se dostavil sám Mazakés, perský místodržitel Egypta, aby předal Alexandrovi vládu. Řeckomakedonská posádka od nynějška bude strážít vstupní bránu do Egypta po tři století. Prastará země na Nilu se rozvinula před Alexandrem jako papyrový svitek.

Po triumfálním pochodu podél východního břehu Nilu, po němž se proti proudu plavilo loďstvo, uvítala ohromené Makedoňany nejprve starobylá Héliopolis, hlavní město slunečního kultu v místě dnešní Káhiry. Egyptané zhusla oslavovali příchozí jako osvoboditele od perských dobyvatelů. Alexandros dobře věděl, že si domácí obyvatelstvo může získat jen tehdy, pokud se ne-

bude protivit jeho tisíciletým tradicím, tolik odlišným od výrazně hellénizovaného Středomoří.

Klíčovým zastavením Makedoňanů se stala slavná Memfis, nejstarší hlavní město Egypta a středisko kultu boha Ptaha. Zde Alexandros obětoval egyptským božstvům, především posvátnému býku Apisovi, a tímto projevem úcty si ještě více získal přízeň Egyptanů. Téhož roku 332 se nechal korunovat na faraona, i když se nějakými velkolepými korunovačními slavnostmi nehodlal zdržovat. Západním nilským ramenem se pak

Alexandros III. Veliký

Makedoňané plavili zpět k moři až k jezeru Mareótiis. Pruh země mezi tímto jezerem a Střezozemním mořem poblíž egyptské osady Rhakótiis Alexandra natolik okouzli, že se rozhodl založit zde město pojmenované po sobě samém a podle starověkého historika Arriána prý dokonce osobně pomocí mouky vyznačil obvod hradeb, polohu tržiště, hlavních náměstí a chrámů, a také rozvrhl síť ulic. Oběti bohům pak posvětily založení této první z mnoha budoucích Alexandrií, a to té nejkrásnější. Také jedině, která přežila do dnešní doby. Za datum jejího založení se považuje 25. den měsíce *tybi* podle egyptského kalendáře, tedy 7. duben 331 př. Kr.. Jejího vybudování podle plánů stavitele Deinokrata a rozkvětu se však už její zakladatel nedožil.

Alexandros se jakožto faraon *Setpenré Meriamon* stal dle egyptského pojetí synem božím. Aby tato skutečnost nezůstala pouze v kontextu tradic Egyptanů, nýbrž aby oslovila celý svět, vypravil se Libyjskou pouští do proslulé Amonovy věštírny v oáze Síwa. I na této pouti ho mezi jinými *hetairiy* doprovázel Lágův syn Ptolemaios. Měl tak možnost poznat odlišný svět Egypta na vlastní oči a nadechnout atmosféru země, která jej možná hluboce oslovila, i když asi zatím nemohl tušit, že s ním jednou tak pevně spojí osud svůj a svých potomků.

Alexandros táhl dál podél pobřeží na západ a cestou v městě Paraitonion přijal hold vyslanců Kyrénaiky (zhruba území dnešní Libye). Na oplátku jim zaručil nezávislost a svobodu.

Šest set kilometrů v poušti jihozápadně od budoucí Alexandrie, se nachází oáza Síwa. V dobách saiských králů 26. dynastie zde byl založen Amonův chrám, nazvaný řecky Ammoneion, s proslulou věštírnou. Zeus Ammon ze Síwy a Kyrény byl odvozen z thébského Amona, a znamenal tak propojení s hellénskými kulty, takže byl uctíván i v Řecku, což dotvrzují i vykopávky z 5. století z ostrova Chalkidíky. Alexandros se tedy odvolával na božstvo v Makedonii již zabydlené.

Chráněna dobře pouští, unikla svatyně Dia Ammona zkáze, když se po perské armádě, plnicí rozkaz krále Kambýsa zničit chrám, doslova slehla země. (Pozůstatky zabloudivšího vojska byly nalezeny v poušti až poměrně nedávno.) Alexandros, pevně věřící ve svůj božský původ, byl úspěšnější. Žíznicímu vojsku posloužil jinak velmi vzácný déšť, a když ztratilo směr v monotónní pustině, objevili se podle Ptolemaia dva draci (podle Aristobúla dva havrani, kteří se mimochodem v Egyptě nikdy nevyskytovali) a ukázali Alexandrovi cestu.

V Síwě se Alexandros hodlal dotázat věštírny na budoucnost a svůj původ. Věštky jej nezklamaly, byl potvrzen jako syn boha Amona a skrze původ Hérakleův a Perseův jako potomek boha Dia. Oba tito mýtičtí hrdinové byli totiž považováni za předky makedonského královského rodu Argeovců.

Egyptský faraon byl tradičně legitimován jako syn boha Amona-Rea, takže Alexandros výsledkem věštby vstoupil do faraonského rodokmenu. Nebyl tedy pokládán za vetřelce a dobyvatele, nýbrž za osvoboditele a právoplatného vládce. Egypťané jej později označovali za syna posledního egyptského faraona Nachthareheba (řecky Nektaneba), tedy boha v lidské podobě, který údajně svedl jeho matku Olympiadu. Na bohy posvěcené nároky nového vládce Egypta Ptolemaiovcí úspěšně navázali.

Alexandros v Síwě zanechal své druhy před chrámem na kopci Aghurni a sám byl uveden do nejtajnější svatyně Amona-Rea, aby si vyslechl věštbu před obrazem boha. Když vyšel, velekněz jej pozdravil jako božího syna a Alexandros nechal vyhlásit potvrzení svého božského původu.

Poté faraon, spokojen s výrokem věštírny, nastoupil pouť zpět do Memfidy. Podle líčení Ptolemaia však ne zvolil stejnou cestu, kterou přišel, nýbrž riskoval přímý pochod přes neznámou poušť, jist si svou neomylnou božskou intuící. A uspěl.

Po svém návratu do Memfidy přijal nový faraon mnohé vyslance z Řecka. Makedonský místodržitel Antipatros mu poslal další řecké vojáky a thrácké jezdce.

Blížilo se jaro roku 331, na východě čekal Dáreios III., dosud neporažený. Alexandros tedy musel pokračovat v přerušené válce proti Persii. Odbočení do Egypta pro něho mělo hluboký smysl, nejen kvůli deklaraci božského původu a zisku nesmírně bohatého, válkami takřka nedotčeného zázemí a zdroje všemožných surovin a plodin. Jako budoucí velekrál světového impéria mohl získat inspiraci pro řízení své říše v tradicích tisíce let osvědčené faraonské administrativy. Tímto způsobem se mohl poučit i Ptolemaios, doprovázející svého krále na každém kroku.

Alexandros proto také původní řád v Egyptě nijak zásadně nezměnil. Před svým odchodem pověřil dva stávající nomarchy, Peršana Doloapsida a Egyptana Peteisise, správou Horního a Dolního Egypta, ostatní nomarchové jednotlivých správních celků byli potvrzeni ve svých úřadech. Pouze vojska ponechaná v Egyptě podléhala makedonským velitelům: Peukestovi a Balakrovi, loďstvo pak Polemónovi.

Dohled nad finančními záležitostmi země však získal jistý Kleomenés z Naukratidy, který měl též na starost výstavbu Alexandrie a soustředil tak ve svých rukou ohromné finanční prostředky. Mnohokrát byl později obviňován z korupce a stal se především ze strany egyptské administrativy velice nepopulárním a obávaným úředníkem. Pokoušel se vydírat chrámy, zneužíval svého postavení. Stížnosti, které se donesly až k samotnému Alexandrovi, se však nedočkaly z tak velké dálky vyřešení, radikální náprava musela počkat až na návrat Ptolemaia.

Až na samý konec světa...

Velekrálův pobyt v Egyptě byl krátký; touha po objevování neobjeveného a dobývání nedobytého jej po šesti měsících hnala dál na východ. Alexandrovo tažení tedy pokračovalo postupem na Foiníkií a na Assýrii. Na podzim 331 překročili Makedoňané Eufrat a Tigris. Všechno nasvědčovalo tomu, že Dáreiovo vojsko je nablízku.

V třetí a poslední rozhodující bitvě u Gaugamél porazil Alexandros 1. října 331 znovu perské síly navzdory početní převaze nepřitele a nechal se prohlásit

králem Asie. Došlo k prvnímu střetnutí Řeků s válečnými slony, kteří od dob Alexandra hrají v hellénistických armádách důležitou, dokonce někdy i rozhodující roli. Dáreios III. prchal na východ do Médie, ale Alexandros jej nepronásledoval. Zamířil na jih k Babylónu a perský satrapa Maziios mu bez boje předal svěřené území. Alexandros se zachoval velkoryse; ponechal satrapovi jeho úřad, ale dosadil do Babylónu vojenskou posádku. Posléze zamířil do Sús k proslulé perské pokladnici, kde se spojil s posilami, vyslanými z Řecka Antipatrem.

Koncem roku 331 už pokračoval dál na jihovýchod do nitra Persie. V průsmyku zvaném Perské brány musela být vybojována další bitva. Ptolemaiovu účast v bitvě líčí Arriános, nicméně je pravdou, že ten vycházel mimo jiné právě z Ptolemaiových nedochovaných pamětí, takže o stoprocentní objektivitě lze pochybovat.

Arriános se však přiklání k hodnověrnosti Ptolemaiova líčení nejen proto, že se tažení osobně účastnil, nýbrž i kvůli jeho královskému titulu v době, kdy své paměti sepisoval. Argumentace, že „jako král by Ptolemaios musel považovat lež za nečestnou“ není určitě naivitou, spíše vydává krásné svědectví o světlejší straně mince ducha tehdejší doby (a je morální rukavicí do tváře mnoha dnešním politikům).

Ptolemaios pak doprovázel Alexandra i do hlavního města Persepole, kde se Makedoňané konečně zastavili a pobýli zde celé čtyři měsíce, asi od ledna do dubna 330. Na rozdíl od předchozích perských měst však byla Persepolis vypleněna a královský palác Apadana lehl v plamenech údajně na popud Ptolemaiovy milenky *hetéry* Tháidy jako demonstrace odvety za někdejší zničení Athén perským králem Xerxem. Tháís, proslulá athénská *hetéra* a umělkyně, doprovázela Alexandra a Ptolemaia během celého tažení. Později se údajně stala matkou několika Ptolemaiových dětí, ale o jejich dalších osudech není nic bližšího známo.

Dalším cílem Makedoňanů byly blízké Pasagardai, kde nechal Alexandros rekonstruovat hrobku Kýra, zakladatele perské říše. Odvážná vize jednotného světa bez hranic národností, zvyklostí a náboženství se promítala do jeho činů stále více a byla něčím v té době nevídaným.

Posledním cílem se pak stala médská Ekbatana, kde Alexandros oficiálně perské tažení ukončil. Dáreios prchal dál do Hyrkánie, kde však našel smrt

z perských rukou baktrijského satrapy Bésa, který si přisvojil královský titul pod jménem Artaxerxés. Alexandros nechal mrtvého soupeře pohřbit s veškerými poctami, prohlásil se za jeho nástupce a dal Bésa stíhat jako uzurpátora.

Alexandrovo uspořádání správy říše ponechalo u moci mnoho perských hodnostářů, čímž si nový vládce získal jejich přízeň. Naopak někteří doposud loajální makedonští velitelé se tím cítili poškozeni, neboť stále považovali Peršany za barbary, a na podzim roku 330 se mezi nimi zrodilo spiknutí s cílem Alexandra zavraždit. Ve Fradě, hlavním městě Drangiany, byli odhaleni spiklenci v čele s vlivným velitelem těžké jízdy Filótem.

Armáda odsoudila spiklence k smrti a rozsudek byl proveden. Filótův otec Parmenión, pobývající se záložními vojsky v Ekbatanech, byl pak zavražděn nejspíše také na velekrálův příkaz.

K nejbližším Alexandrovým druhům patřili *somatofylakové*. Hodností *somatofylax* se označovali osobní tělesní strážci. Makedonský král jich míval zpravidla sedm a jednalo se o vysoce postavené vojenské velitele.

Jeví se nepochybné, že se v tomto osudovém rozkolu, který hrozil rozvrácením všeho dosavadního konání, osvědčil jako věrný velekrálův druh právě Ptolemaios, neboť po zklidnění situace byl jmenován somatofylakem na uprázdněné místo v sedmici po jednom ze spiklenců.

Od roku 330 je tedy Ptolemaios součástí sestavy Alexandrových osobních strážců a tedy nejbližších druhů ve složení Aristón, Héfaistión, Leonnatos, Lýsimachos, Peithón, Perdikkás a Ptolemaios.

Zhruba 60 000 Makedoňanů dál postupovalo do nehostinných krajin Arachósie a přes zasněžené hřebeny Hindúkuše do Baktrie. Pronásledování Bésa pokračovalo. Alexandros svěřil Ptolemaiovi velení podstatné části vojska, aby co nejrychleji pronikl do Sogdiany za řekou Óxos (dnešní Amudarja). Místní vládce Spitamenés samozvaného achaimenovského krále zajal a vydal jej Ptolemaiovi ve městě Nautaca. Bésos byl předán Peršanům, kteří jej v odvetu za vraždu Dáraia popravili v Médii.

V květnu roku 329 založil Alexandros na řece Iaxartés město Alexandreia Eschaté, tedy nejvzdálenější. Sogdiana nepatřila mezi klidné a civilizované kraje, jednalo se o velmi odlehlou perskou satapii, kde Makedoňany čekalo ještě mnoho bojů. Armáda se na zimu utábořila v Zariaspě, hlavním městě

Baktrie, a postupně se zde spojila s dalšími makedonskými posilami. Tažení již začalo být pro mnohé Makedoňany únavné. Touha po návratu domů přehlušila někdejší nadšení a narušovala disciplínu. Také příliš vstřícná králova politika vůči Peršanům a podléhání jejich orientálním způsobům, na hony vzdáleným makedonské střídmosti a uměřenosti, plodily nevoli. Boje v Sogdianě trvaly skoro celý rok, neboť na partyzánský způsob válčení v neprostupném terénu nebyli Makedoňané zvyklí. Postupně však Spitamenovi spojenci uznali Alexandrovu nadvládu a v prosinci 328 svého vůdce sami zabili a uťatou hlavu předali vítězi.

Nahromaděná deziluze se vyhrotila do zlého střetu v Marakandě, v létě 328, kdy Makedoňané jednoho večera statečně popíjeli a velitel jezdců generál Kleitos začal Alexandrovi vyčítat jeho jednání a snižoval jeho osobu ve srovnání s Filippem II., pod nímž kdysi sloužil. Opilému Alexandrovi povolily nervy, vrhl po Kleitovi kopí a zabil jej. Kleitos se u Gráníku zasloužil o Alexandrův život, a tak velekrál po vystřízlivění těžce litoval své prchlivosti a trpce si vyčítal svůj čin. Údajně jej tato noční můra pronásledovala po celý zbytek života.

Na přelomu let 328 a 327 dokončil Alexandros podrobení Sogdiany a Baktrie. Tehdy učinil několik rozhodnutí, která vyvolala u jeho Makedoňanů velké rozhořčení. Na doplnění početních stavů zařadil do své armády 30 000 Baktričů a Peršanů. Vycvičil je pro boj ve falanze a přijal do vojska i místní jezdce a lukostřelce jako spolubojovníky ostatním rovnoprávné. Hovořilo se o velekrálově plánu rozšířit říši až k předpokládanému východnímu oceánu. Tato myšlenka však už nenalézala pochopení u většiny Makedoňanů.

O Ptolemaiovi je v závěru této fáze tažení známo, že v roce 328 velel jedné z pěti armád, které přesídlovaly sogdijské obyvatelstvo do nově založených měst. Další mladý důstojník jménem Seleukos, jehož rodová linie bude jednou s Ptolemaiovými potomky spojena během staletí těmi nejtěsnějšími svazky, byl velekrálem pověřen velením elitních sborů *Hypaspistai* (Štítonoši), budoucích slavných „Stříbrných štítů“.

Alexandros také pojal roku 327 za oficiální manželku princeznu Róxanu, dceru sogdijského šlechtice Oxyarta, Dáreiova bratra, což vzbudilo nevoli jak u Makedoňanů, tak i u významného spojence Artabaza, otce Alexandrový dosavadní milenky Barsiny. Nejhorším krokem bylo přijetí aktu holdování zvaného *proskynésis* (proskyneze), tedy padnutí na kolena a tvář a políbení země před králem. Zde Alexandros s přejímáním perských rituálů přestoupil únos-

nou míru, neboť svobodomylní Makedoňané považovali za ponižující a absurdní klanět se člověku, byť králi, jako bohu. (V průběhu následných tří set let se však božské pocty vzdávané lidem stanou běžnou normou hellénistického světa, u Ptolemaiovců obzvláště.)

Tak pozvolna narůstala zeď mezi mužstvem a králem, jehož dříve běžný voják považoval za svého spolubojovníka, za nímž může přijít s jakýmkoliv osobním problémem. Vypukly nepokoje a obětí králova nepochopení se stal i jeho dvorní historik Kallisthenés.

Hranice původní Persie na severovýchodě byla tedy dosažena, zajištěna, a Alexandros se koncem jara 327 obrátil k jihu, k bájně Indii. Vojsko bylo rozděleno na dvě části. Jedné velel Alexandros a druhé jeho důvěrný přítel Héfaistión. Pak se obě části znovu spojily, aby na vybraném místě překročily Indus pomocí lodního mostu. Alexandros vyzval k účasti na tažení vládce Taxily, krajiny mezi Indem a Hydaspem, mezi nímž a indickým rádžou Pórem panovalo nepřátelství. V květnu 326 se střetl s vojsky Póra, jehož síly tvořili mocní bitevní sloni, zbraň pro Řeky naprosto neznámá. Po těžké bitvě Alexandros uzavřel s Pórem spojenectví a ustanovil jej svým satrapou.

Ptolemaiova úloha v rámci armády se stávala stále důležitější. Vyznamenával se jak ve vedení své části vojska, tak osobně v boji. Utrpěl během dobývání měst zranění spolu s Alexandrem, nikoliv však vážné. S Kraterem a Koinem vedl vojsko při tažení u řeky Swat a velel postupu při dobytí skalní pevnosti Aornu. Během bojů v oblasti dnešního Pákistánu mu podléhala celá třetina Alexandrovy armády.

Alexandros chtěl postupovat na východ do údolí Gangy na mocnou říši Magadhu. Vypukly však monzunové deště, džungle byla pro armádu neprostupná a nahromaděná únava neustálých válečných útrap naprosto demoralizovala doposud triumfující vojsko. V červenci 326 odmítli Makedoňané při přechodu řeky Hyfasis pokračovat a požadovali návrat domů. Alexandros nakonec jejich nátlaku podlehl a zavelel táhnout zpět k Hydaspu, kde střežil tábor generál Krateros. Tam nechal stavět mohutné loďstvo a společně čekali na posily z Evropy a Přední Asie. Nakonec na podzim 326 vyplula část ohromné flotily k jihu. Ptolemaios byl nejspíše jedním z velitelů (*triérarchů*) této flotily.

V létě 325 dosáhli Makedoňané delty Indu u města Pataly. Odtud poslal Alexandros část vojska pod Kraterovým velením severní cestou zpět na západ,

přes Arachósii a Drangianu. Sám se vydal k oceánu. Část vojska se nalodila a pod vedením admirála Nearcha měla podél pobřeží plout až do Perského zálivu. Ostatní armáda s Alexandrem hodlala sledovat trasu loďstva po pevnině. Pozemní cesta se zdála být pro návrat do Babylónu nejkratší, byla však mnohem obtížnější, než se dalo očekávat.

Oblast přímořské Gedrósie však byla nehostinná, pouště a horské masivy dosahovaly až k moři, a armáda utrpěla těžké ztráty jen v důsledku přírodních podmínek, ukrutného sucha a bloudění při nedostatku potravin, posléze naopak díky náhlým monzunovým záplavám. Během zhruba šedesátidenního pochodu zahynulo mnoho mužů a ještě více žen a dětí. Nearchovo loďstvo se jim zcela ztratilo. Až začátkem prosince 325 dorazil Alexandros do Karmánie a spojil se zde s Kraterovým oddílem ve městě Púra. Nearchovo loďstvo dorazilo bez úhony. Tím v podstatě skončilo Alexandrovo tažení.

Idea sjednocení národů

Po návratu do Sús se Alexandros rozhodl utužit vztahy mezi makedonskými šlechtici a perskou elitou a setřít rozdíly mezi oběma národy. V únoru 324 se palác Apadana stal dějištěm opravdu výjimečné události. Velekrál sám řídil obřady, při nichž se na masové svatbě více než deset tisíc Makedoňanů oženilo s perskými nebo médskými ženami a dívkami. Stranou nezůstal ani sám Alexandros, byť již byl ženat s Róxanou, a vzal si hned dvě perské princezny za manželky.

Ptolemaios rovněž uzavřel sňatek, a to s Artacamou, dcerou velmože Artabaza. Není ovšem známo, že by z tohoto manželství kdy vzešel nějaký potomek.

Všichni Alexandrovi druhové však své manželky později opustili, včetně Ptolemaia. Výjimkou byl pouze jediný: Seleukos se s perskou princeznou Apamou, dcerou velmože Spitamena, seznámil už dříve, a ona jej věrně následovala po celé tažení, i do Indie, kde se jim dokonce roku 325 narodil syn Antiochos. Obřadem v Súsách jen Seleukos legitimoval svůj svazek. Apama, která Seleukovi porodila ještě dcery Láodiky a Apamu, se jednou stane pramáti celé dynastie Seleukovců. A nejen to. O nějakých osmdesát let později se Apamina pravnučka Bereníké II. stane egyptskou královnou, od níž se bude odvíjet veškerá další královská linie Ptolemaiovců. Po dalších padesáti letech zaujme podobným způsobem místo královny a matky rodu na pto-

lemaiiovském trůnu další seleukovská princezna, Kleopatra Syra (Syřanka), a od té doby budou oboustranná propojení obou dynastií stále častější. Perští předkové tak přece jen pronikli do ptolemaiiovské dynastie.

Alexandros také nechal rozdělit mezi vojáky obrovskou sumu 20 000 talentů. Zlatými věnci pak odměnil ty nejstatečnější, především Peukesta a Leonnata, kteří jej zraněného v bitevní vřavě zakryli štíty, Nearcha pro jeho plavbu z Indie po neznámém moři, svého důvěrného přítele Héfaistióna jmenoval *chiliarchem*, tedy místokrálem. Také mnoho Peršanů získalo vysoké hodnosti a stalo se *hetairy*, členy královské jízdy.

Ptolemaios obdržel od velekrále diadém a byl po perském dvorním způsobu poctěn titulem *edeatros*, tedy ochutnávač královského jídla. Tehdy se sedmice somatofylaků rozrostla na osmici o odměněného Peukesta, takže sestava byla následná: Aristón, Héfaistión, Leonnatos, Lýsimachos, Peithón, Perdikkás, Peukestás a samozřejmě Ptolemaios.

Na podzim 324 ve městě Ópis Alexandros propustil část veteránů domů, ale vyvolal tím vzpouru. Uražení makedonští vojáci to chápali jako odstrčení. Obvinili Alexandra z protežování Peršanů a trvalo několik dní, než byl spor urovnán při grandiózní hostině na usmířenou, vystrojené pro 10 000 hodovníků, kdy Alexandros vyslovil svou převratnou vizi jednotného světa. Poté odměnění vylouženci vedeni generálem Kraterem nastoupili cestu domů a Krateros sám byl pověřen stát se *chiliarchem*, zástupcem krále v Evropě, namísto starého Antipatra.

Alexandros se zastavil ještě v Ekbatanech, kde uspořádal sportovní a hudební soutěže. Při nich však nečekaně

Sfinx bývalého alexandrijského Serápeia

Největší rozsah říše Alexandra III. Velikého v roce 323 př. Kr.

zemřel jeho nejbližší přítel Héfaistión, nejspíše na následky celkového vysílení a nadměrného pití. To byla pro velekrále jedna z nejtěžších životních ran.

Neočekávaný pád z vrcholu

Únor 323 zastihl Alexandra již v Babylóně, jak neúnavně plánuje nové tažení na jih do Arábie. Údajně nakázal vystavět mnohatisícové loďstvo a spřádal plány dobytí severního pobřeží Afriky a Itálie. Hodlal prý vybudovat přímořskou africkou silnici z Alexandrie až k Hérakleovým sloupům, tedy k Atlantickému oceánu. V květnu nechal zesnulému Héfaistiónovi přiřknout božské pocty po orientálním způsobu a uspořádal několikadenní pompézní pohřební oslavy. Na druhý den po oslavě však Alexandros náhle onemocněl; dostal horečku a jeho stav se rychle horšil. Otřesení vojáci se shromažďovali před palácem a očekávali zprávy, posléze si vynutili vstup k velekráli, ale ten je už jen ztěžka zdravil pokynutím ruky, když mlčky procházeli okolo jeho lůžka. Desátého června Alexandros Veliký zemřel. Bylo mu necelých 33 let.

O velekrálových posledních slovech se vyprávěly legendy a je obtížné se dnes dobrat pravdy. Údajně vyslovil přání být pohřben v Amonově chrámu v Síwě a z podobného znění slov se usuzuje, že údajně mohl odkázat vedení své říše „*Kratistó*“ nebo „*Krat'eroi*“ tedy „nejsilnějšímu“ nebo „silnějším“, což mohlo z úst umírajícího znít jako „*Krater'oi*“, čili „*Kraterovi*“. Tento Alexandrův generál patřil zvláště v posledních letech k těm nejlepším a nejoddanějším a velekrál jím hodlal dokonce nahradit místokrále Evropy Antipatra. Jakožto Alexandrův zástupce se v okamžiku Alexandrova skonu nacházel v přímořské Kilikii, kudy vedl zpět domů z tažení armádu vysloužilých veteránů. Umírající Alexandros předal tedy svůj královský prsten služebně nejvyššímu generálovi a somatofylakovi Perdikkovi.

Obrovské a mladé impérium, nepřipravené na takovou možnost, se náhle ocitlo bez svého charismatického panovníka ohromené a zmatené. Příčina smrti zůstala a asi zůstane nezodpovězena, mohlo jít snadno o malarickou infekci, cyklicky se vracející a podpořenou předešlým těžkým zraněním, celkovým vyčerpáním a alkoholem, jemuž velekrál poslední dobou propadal. Také není vyloučena možnost vraždy jedem, například ze strany Kassandra, syna čerstvě odvolaného místokrále Antipatra, který k Alexandrovi a celému rodu Argeovců choval dlouholetou zášť pro jistou nezapomenutelnou urážku z minulosti.